

Priedas

Supplement

Ramunė Kazlauskaitė

Recenzija: „Lietuvių muzika. Nacionalinio muzikos judėjimo kilmė ir istorija Europos kontekste“

Litauische Musik. Idee und Geschichte einer musikalischen Nationalbewegung in ihrem europäischen Kontext
Sud. Audronė Žiūraitytė ir Helmut Loos, Leipzig: Gudrun Schröder Verlag, 2010.

Straipsnių rinkinys, autoriai: V. Landsbergis, V. Muktupavels, M. Boiko, G. Kirdienė, J. Trilupaitienė, V. Bakutytė, J. Burokaitė, V. Markeliūnienė, J. Vyliūtė, J. Bruveris, A. Žiūraitytė, G. Daunoravičienė, S. Keym, J. Braun, J. Landsbergytė, D. Palionytė, Ž. Ramoškaitė, R. Gaidamavičiūtė, R. Stanevičiūtė, D. Kšanienė, D. Petrauskaitė, U. Hrab, L. Schiwietz ir H. Loos.

Ar šandien įmanoma išleisti lietuvių muzikos istoriją svetima kalba, parašytą iš nūdienos perspektyvos, aprėpiančią viską, kas aktualu? Viena iš galimybių – bandyti tai padaryti bendromis mūsų ir užsienio partnerių pastangomis. Tò ir ėmėsi daug rašantys Lietuvos muzikologai, bendradarbiaudami su kolegomis iš Leipzigo universiteto. Su vokiečiais juos jau nemažai metų sieja ne vienas projektas, skirtas Vidurio ir Rytų Europos muzikinių kultūrų istorijai, šaltinių ir archyvų tyrinėjimams bei tarpkultūriniais ryšiams. 2008 m. Leipzige vyko lietuvių muzikai skirtas forumas – koncertai, Vytauto Landsbergio paskaita, susitikimai su kompozitoriais Raminta Šerkšnyte ir Vytautu Barkausku bei tarptautinė muzikologų konferencija. Pranešimus joje skaitė lietuvių, vokiečių, latvių ir švedų specialistai. Pasirinkta labai plati tema „Lietuvių muzika. Nacionalinio muzikos judėjimo kilmė ir istorija Europos kontekste“. Taip vėliau buvo pavadintas ir šios konferencijos pranešimų pagrindu sudarytas straipsnių rinkinys vokiečių kalba, kurį spaudai parengė Audronė Žiūraitytė ir Helmutas Loosas. 2010 m. jis išleistas Leipzige. Knyga dedikuota Onai Narbutienei (1930–2007) ir Vitai Lindbergai (1942–2006), dviem iškilioms XX a. antros pusės Baltijos kraštų muzikologėms, nemažai prisidėjusioms prie kultūros mainų su Vokietija puoselėjimo.

Konferencijoms rengiami įvairių autorių pranešimai dažnai tik bendrais bruožais siejasi su paskelbta tema. Šiuo atveju iš atskirų tyrinėjimų, įtraukiant aktualiausią faktinę medžiagą, nebūtinai atskleidžiama lietuvių muzikos istorija, kokią ją įsivaizduojame gyvendami XXI a. Skaitant šią istoriją norėtūsi prieš akis dažniau regėti europinį kontekstą, sąsajas su kitomis kultūromis. Suprantama, sąlygos tokiems darbams rasti Lietuvoje, deja, nepalankios. Didesnės apimties muzikologijos leidinius užsienio kalbomis kol kas sudaro straipsnių ir pranešimų rinkiniai.

Knygos skyriai, skirti etnologijai, muzikiniam gyvenimui, lietuvių komponavimo istorijai ir tarpkultūriniais ryšiams, pateikia daug vertingos informacijos.

Valdis Muktupavelsas aiškina, ar XVI–XVII a. į lietuvių ir latvių kalbas išverstuose Biblijos tekstuose minimi instrumentai labiau sietini su Senojo Testamento tradicija, ar veikiau su to meto vietos muzikavimo praktika. Martinas Boiko aptaria Baltijos regiono senojo vokalino daugiabalsumo koherentiškumo aspektus, Gaila Kirdienė – lietuvių instrumentinės šokių muzikos savitumą ir sąsajas su kitomis Europos etnijomis.

Nemažą knygos dalį sudaro Lietuvos muzikinio gyvenimo studijos, atspindinčios XX a. funkcionavusių institucijų, organizacinių struktūrų veiklą. Net keturių šio skyriaus publikacijų dėmesio centre – operos teatras: Vida Bakutytė

aptaria sėkmingus Vilniaus miesto teatro 1887–1891 m. sezonus, kai, vadovaujant Aleksejui Kartavovui, scenoje buvo parodyti aukštos meninės kokybės operų spektakliai, Vytautė Markeliūnienė glaustai apžvelgia Kauno, Vilniaus ir Šiaulių operų trupių darbą 1941–1944 m. Koncentruota forma savo ilgamečių tyrimų rezultatus knygoje pateikia Jonas Bruveris. Jo straipsnyje skaitytojas ras apibendrintą operos teatro ir nacionalinės operos žanro raidos istoriją. Lietuviškojo baleto praeitį ir dabartį analizuoja A. Žiūraitytė, vienareikšmiškai konstatuodama, kad mūsų šokio menas iki šių dienų neišivaduoja iš rusų baleto įtakos.

Kultūros gyvenimo kontekstą papildė Jūratės Burokaitės, Jūratės Sofijos Viliūtės ir Jūratės Trilupaitienės straipsniai. J. Burokaitė detalizuoja 1920–1940 m. Vilniuje susidariusią situaciją. Anuomet lietuvių mieste buvo mažuma, o lietuviški renginiai vyko tik dviejose vietose – Vytauto Didžiojo gimnazijoje ir Šv. Mikalojaus bažnyčioje. J. Viliūtė aprašo 1944–1949 m. lietuvių gyvenimą Vakarų Vokietijoje, įvairialypę jų veiklą ir pastangas emigracijos sąlygomis tęsti intelektualinį darbą. Profesionaliosios muzikos funkcionavimo ypatumus aukštuomenės sluoksniuose nuo seniausių laikų iki XVIII a., remdamasi itin negausiais išlikusiais šaltiniais, apžvelgia J. Trilupaitienė.

Komponavimo klausimams skirtame skyriuje – lietuvių ir vokiečių muzikologų tekstai, juose gilinamasi į kai kurių mūsų kultūrai reikšmingų kompozitorių kūrybą. Mikalojaus Konstantino Čiurlionio simfoninių poemų „Miške“ ir „Jūra“ analizę pateikia Stefanas Keymas, atrasdamas paralelių su to meto lenkų ir vokiečių orkestrinės muzikos tradicija, taip pat įvardydamas ir originalius, inovatyvius šių kompozicijų bruožus. Janas Martinas Braunas tuose pačiuose programiniuose M. K. Čiurlionio darbuose pirmiausia ieško įkomponuoto gamtovaizdžio, eksteritorinių erdvių ir XX a. menui būdingų poromantinių perspektyvų. Knygoje pateikta ir konferencijoje prieš koncertą skaityta V. Landsbergio paskaita, bendrais bruožais supažindinanti su įvairialypiu M. K. Čiurlionio talentu, menininko asmenybe ir pasaulėjauta.

Jūratė Landsbergytė apžvelgia vadinamųjų „progresyviųjų“ ketvirtojo dešimtmečio lietuvių kompozitorių darbus, plačiau charakterizuoja Vytauto Bacevičiaus muzikos bruožus. Mikrotonų, ateminėms Jeronimo Kačinsko kompozicijoms straipsnį skyrė Danutė Palionytė. Jau kiek primirštas sovietinio pokario peripetijas, potvarkius ir stalininės krypties estetikos diktatą vėl priminė Živilė Ramoškaitė. Su tarybinio laikotarpio aktualijomis susijusi ir Rūtos Gaidamavičiūtės publikacija, joje pristatoma Broniaus Kutavičiaus muzika, į klausytojų atmintį įsirėžusi pirmiausia kaip pasipriešinimo okupantams, gyvybingo tautinio identiteto, bekompromisės kūrybos pavyzdys. Rūta Stanevičiūtė atkreipia dėmesį į lietuvių muzikologijoje dar mažai aptartus intertekstualumo, kūrybinės reinterpretacijos aspektus, tipingus XX a. antros pusės lietuvių moterų kompozitorių rašymo strategijoms. Visą praėjusį šimtmetį

tarsi apibendrina Gražinos Daunoravičienės pateikta lietuvių kompozicinių mokyklų kilmės istorija ir charakteringų kompozicijos dėstymo modelių apžvalga.

Tarpkultūrinių ryšių dalyje susiformuoja teminė Lietuvos ir Vokietijos dominantė: Daiva Kšanienė aprašo Klaipėdos muzikinio teatro istoriją nuo XVIII iki XX a., kai Klaipėdos kraštas priklausė vokiečiams ir svetimoji kultūra darė didžiulę įtaką miesto muzikiniam gyvenimui, Klaipėdos konservatorijos gyvavimo metus (1923–1939) aptaria Danutė Petrauskaitė. Nors būta etninių ir politinių skirtumų, šioje aukštojoje mokykloje tuomet sėkmingai dėstė įvairių tautybių pedagogai: lietuviai, čekai, vengrai, rusai ir vokiečiai. Lucianas Schiwietzas kalba apie būtinybę dirbti su pirminiais šaltiniais, fiksuojančiais vokiečių palikimo pėdsakus Lietuvoje, kad kuo objektyviau būtų atskleisti istoriniai sluoksniai, kupini kultūrinių sampynų ir atskirčių. H. Loosas savo straipsnį skyrė iki 1920-ųjų Leipcige studijavusių lietuvių studentų paieškai, drauge plačiau aptardamas susidariusią situaciją Vokietijoje po Pirmojo pasaulinio karo ir tam tikrą konservatyvią šios aukštosios mokyklos ideologiją. Vienintelė skyriaus publikacija tematizuoja Lietuvos ir Ukrainos muzikinius mainus: Vilniuje gyvenusių ir dirbusių ukrainiečių intelektualų veiklą per pastaruosius 400 metų apžvelgia Ulana Hrab.

Medžiaga knygoje išdėstyta suprantamai, keturių šimtų puslapių tekste saikingai vartojama mokslinių terminų ar tarptautinių žodžių. Vokiečių skaitytojais, skaitydami šį leidinį, pirmą kartą vienoje vietoje gali susipažinti su lietuvių muzikos istorija – nereikia varginančių paieškų didžiuliame informacijos sraute. Iki šiol vokiečių kalba išleista tik Adeodato Tauragio knygelė „Litauische Musik“ (1972 m.). Paskelbus nepriklausomybę dominavo pavieniai nedideli darbai, tad šios knygos pasirodymas, be abejo, yra didelis žingsnis į priekį.

Ką atspindi naujasis leidinys, kokios temos mums svarbios? Nors pasaulio muzikologijoje mados nuolat keičiasi, knygos pavadinime, taip pat ir straipsniuose aptinkame raktąžodį *nacionalinis* ir su juo siejamą savosios muzikos istorijos traktuotę. Vokietijos skaitytojams terminas *nacionalinis* dažnai asocijuojasi su tokiu negatyviu reiškiniu jų šalyje kaip ketvirtojo dešimtmečio nacionalsocializmas ar XIX a. tipinga politinių judėjimų idėja, išlikusia kai kuriuose regionuose dėl jų ilgametės atskirties nuo Vakarų pasaulio, bet šiandien jau nebeaktualia. Pagal moderniosios Vakarų Europos standartus po 1945 m. nacionalumas kaip pasenęs reiškinys į muzikos istoriją nebeįtraukiamas, o tautinė kultūra Lietuvoje puoselėta dar gerokai po to, beveik visą XX a. Pastaraisiais dešimtmečiais stengiamasi labiau diferencijuoti žvelgti į daugelį reiškinų, tarp jų ir į svetimos tautos kultūrą. Tačiau apie mūsų, kaip ir apie kitų Rytų Europos šalių, muziką Vokietijoje žinoma mažai. Jau vien todėl ši knyga atskleidžia ir kitą istorijos dalį, kuriai pažinti reikia specifinių vietos ypatumų įvardijimo, tam tikro lokalaus žvilgsnio, pateikia kitą požiūrį į nacionalumą. Koks jis?

Mes, kaip ir XIX a. lietuvių inteligentija, praeities lietuvių muziką suprantame pirmiausia kaip etninę koncepciją su svarbiausiu jo centru Vilniumi. Etnocentrizmas ryškiausiai sujungia į visumą skirtingus lietuvių autorių tekstus. Didžiausia ir svarbiausia knygos dalis skirta, kaip minėta, galimai nacionalinės kompozitorių mokyklos genealogijai ir akademiniam kompozitoriui, lietuvių ar bent pusiau lietuvių tautybės bei daugiausia vyriškosios lyties: Mikalajui Konstantinui Čiurlionui, Vytautui Bacevičiui, Vladui Jakubėnui, Jeronimui Kačinskui, Baliui Dvarionui, Broniui Kutavičiui, Onutei Narbutaitei ar Ramintai Šerkšnytei. Daugiausia dėmesio tradiciškai tenka M. K. Čiurlionui. Tačiau ar reikia tuo stebėtis? Kas, jei ne lietuviai, pirmiausia jaus poreikį rašyti lietuvių muzikos istoriją? O ar etniškumo svarba nėra tipinga mažai tautai, nuolat išgyvenančiai išnykimo pavojų? Kiek anksčiau, 2002 metais, vykusioje tarptautinėje muzikologų konferencijoje Leipcige, skirtoje nacionalinei XX a. muzikai, konstatuota, kad, priešingai nei vokiečiai, visi kiti užėmė teigiamą ar neutralią poziciją.

Kol kas rašoma mūsų istorija yra etniškai selektyvi ir kaip tik vokiečių kritikai atsidus pastebėję, kad vėl beveik neskyrėme dėmesio daugiakultūriams Vilniaus krašto ypatumams ir neaptarėme teritoriškai susijusio lenkų, baltarusių ar žydų

muzikinio palikimo. Istorija nuoseklios raidos, nemaža dalimi faktografinė, sutelkta į šalies centrus, susijusi su aukštosios kultūros segmentais, o jos painių praeities muzikinį gyvenimą beveik išimtinai reprezentuoja tokios institucijos kaip opera veikla – įstaiga ir žanras, turėję nepaprastai didelės reikšmės XIX a. tautiniams judėjimams. Tačiau, savaime suprantama, vien muzikos gyvavimo kasdienybėje formos yra tokia neaprepiama tema, kad šiandien turint kur kas daugiau „baltų dėmių“ nei tyrinėtojų, po mažą dalelę renkamos detalės dar ilgai nebus sudėliotos į realistiškesnio praeities vaizdo visumą. „Realistiškesnis“ požiūris į istoriją turbūt turės koreguoti ir mūsų ligšiolinį santykį su savo kompozitorių kūryba: aptardami kompozicijas, dažniau norime matyti jų savitumą, skirtingumą, priklausymą nacionalinei tradicijai, o ne visuotinėms tendencijoms. Užsieniečių išėities taškas, žvelgiant į mūsų muziką, yra panašus į vokiečių muzikologo S. Keymo. Analizuodamas M. K. Čiurlionio simfonines poetas, jis pradeda nuo lenkiškų ir vokiškų įtakų bei gilina į šių kūrinių ir to meto simfoninės muzikos bendrumus. Tai neabejotinai įdomu, ir tolimesni tyrinėjimai platesnio žiūros lauko linkme mūsų nacionalinės muzikos istoriją tik papildytų.